

САНГА ОЛОХ

№ 44 (11972) • Сэтінньи 15 күнэ, 2024 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Тэрилтэ түбүгэ

Бэтэринээрдер – түбүктээх
үлэлээх дьон/3

Санаабын этэбин

Сэмэн Тумат “Муус модьобону
тыыннаабыт Саҕастыырым”/4

Тиэргэн

Ийэ - дьиз кэргэн көмүс
биһигин ийэхситэ/6

Улуус гимназията – үөрэх санга таһыммыгар

Үөрэх. СӨ Бастагы Бэрэсидьиэнэ Михаил Ефимович
Николаев төрөөбүт күнүгэр Чурапчытаагы гимназия
Инновация күнүн бэлиэтээтэ.

Гимназияда саахымат киинэ аһылынна./ЕЛЕНА МАКАРИНСКАЯ ТҮӨРҮӨТӨ

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Сэтінньи
15 күнэ
БЭЭТИНСЭ

-20° -29°

Сэтінньи
16 күнэ
СУБУОТА

-26° -32°

Сэтінньи
17 күнэ
БАСКЫҤААННА

-28° -33°

Сэтінньи
18 күнэ
БЭНИДИЭННЬИК

-29° -33°

Сэтінньи
19 күнэ
ОПТУОРУНЬУК

-27° -28°

Сэтінньи
20 күнэ
СЭРЭДЭ

-25° -28°

Сэтінньи
21 күнэ
ЧЭППИЭР

-23° -27°

Ыччат десана Мугудайга үлэлээтэ

Ыччаты түмэр, волонтерскай хамсааһыны
сайыннарар сыаллаах улуустаагы десант
Мугудай уонна Төлөй ыччаттарын көрсөн
араас хайыскалаах тэрээһиннэри ыыттылар.

Бу күн хамаандаага араас, интэриэһинэй
квест оонньууга кытыннылар, бырайыак
толкуйдаан көмүскээтиилэр, ону сэргэ
културунай бырагыраама ыытылынна. Ордук
бырайыак чааһа көхтөөх буолла. Ол курдук,
тыа ыччатын сүрүн кыһалгаларын сиһилии
аһаастык ырытыстылар. Нэһилиэккэ каадыр
тийиэттин, эбии үлэ миэстэтин таһаары
туһунан диригиник толкуйдатар санаалары
үлэһиннилэр.

Быйыл улуустаагы ыччат десана
нэһилиэктери кэрийэн, улуус бары ыччатын
хабыахтаах.

Лауреат буоллулар

Сэтінньи 7-10 күннэригэр, Саха сиригэр
муусука оскуолата тэриллибитэ 80 сылыгар
анаан, Дьоккуускайга “Калейдоскоп талантов”
диэн өрөспүүбүлүкэтээби Оҕо искусство
оскуолатын үөрэнээччилэригэр ананымт
аһаастык бэстибээл ыытылынна. Бу куонкуруска
Чурапчыттан Оҕо искусство оскуолатын иккис
кылааһын үөрэнээччитэ Света Ким уонна
үһүс кылаас үөрэнээччитэ Тэня Старостина
фортепиано хайысхатыгар бэйэлэрин
саастыылаахтарын ортотугар кыттан үһүс
истиэпэннээх лауреат аатын ыллылар.
Итини тэнгэ бэстибээл иитинэн ыытыллыбыт
научнай практической кэмпиринсийэ
куонкуруһугар Света дипломант буолары
ситистэ. Кыргыттары муусука көрө эйгэтигэр
учууталлара Светлана Макарова салайар.

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Ил Дархан норуоттар
икки ардыларынааҕы
симпозиумна
кытынна

Өрөспүүбүлүкэ баһылыга Москваҕа «Арасыйыа» диэн ааттаах санга Национальной киинтэ «Создавая будущее» диэн норуоттар икки ардыларынааҕы симпозиумна «Вселенная героев как условие развития многополярного мира» диэн пленарнай дискуссияҕа кытынна. Манна спикердэр арҕаа дойдулар соннуур идеологияларын утарсар туһугар күүһү хайдах түмөр уонна «Вселенная героев» тэрийэр туһунан кэпсэтилэр.

Айсен Николаев эппитинэн, Арасыйыа култууратын сүрүн күүһүнэн кини баай устуоруйата уонна үгэстэрэ, төрүттэрэ: саха олонхото, дойду атын норуоттарын номохторо буолаллар. Номохтор аныгы дьоруойу: төрөөбүт дойдутугар бэриниллэх хорсун буйууну көрдөрөллөр. Онуоха доҕордуу судаарыстыбалары кытары бииргэ үлэлээһини дириктэти улахан суолталаах.

«Хас биридди дойду, хас биридди ааптар бэйэтин дьоруойдарын, бэйэтин бэрэстэбиитэллэрин аан дойдуга биллэрэргэ уопсай кыахтары туһанарын туһугар аан дойду барыбытыгар аһаҕас буолуохтаах. Доҕордуу дойдулары, Кытайы, Индияны киллэрэн туран, күүспүтүн холбоонун санга көлүөнэлэргэ наадалаах дьоруойдар баар буолалларын көбүлүүбүз», — диэн Ил Дархан бэлиэтээн эттэ.

Дьокуускайга II
Өрөспүүбүлүкэтээҕи
фашизмы утарыы
пуорума буолла

Пуорум чэрчитинэн 21 араас тэрээһин — быыстапкалар, лексийэлэр, кэнсиэрдэр уонна «төгүрүк остуоллар» сүрүн сыалларын фашизмы уонна кини аныгы көстүүлэрин утары охсуһууга күүһү-уоҕу түмүү буолла.

Пленарнай мунньахха Айсен Николаев тыл этэригэр, Саха сиригэр олохтоохторун фашизмы утары сэриилэспит, Кыайыны ситиспит өбүгэлэрин кэриэстэрин үйэтитиигэ күүстэрин түмэргэ ынгырда. «Биһиги хас бириддибит сарсынныга, Ийэ дойду иннигэр тус эппиэтинэни сүгэрбитин чуолкайдык өйдүөхтээхпит. Биһиги патриот буолуохтаахпыт, оҕолорбутун үрдүк сир-майгы тыыныгар иитиэхтээхпит», — диэн кини Николаев бэлиэтээтэ.

Пуорум түмүгүнэн ылыллыбыт резолюцияҕа Санга докумуонна пуорум кыттыылаахтара анал байыаннай дьайыы бара турарынан, Үрдүкү Главнокомандующайы, аармыйаны уонна флоту өйүүр наадалааҕын тоһоҕолоон бэлиэтээтилэр уонна «Кыайыы туһугар — бииргэ!» хамыһыйа тула түмсэргэ быһаардылар. Докумуонна ыйыллыбытынан, 2025 сылга «Кыайыы — мин сүрэхпэр!» улахан суолталаах тэрээһин ытыллара былааннанар. Ол чэрчитинэн социальной суолталаах 80 тэрээһин ытыллыаҕа.

Ил Дархан Кубогын
Григорий Барашков
ылла

Дьокуускайга «Триумф» успуорт уорабайыгар булкаас бойобуой кириһигэ норуоттар икки ардыларынааҕы турнир буолла. Турнир номнуо иккис төгүлүн ЮФС чөмпүйүөнэ Хабиб Нурмагомедов Лиигэтин кытта ытыллар. Быйыл бастын байыас аатын ыларга Ирантан, Туркменистантан, Египеттэн, Узбекистантан, Афганистантан уонна Арасыйаттан 24 спортсмен киристэ. Турнирга Ил Дархан Кубогун Саха сириттэн Григорий Барашков ылла. Кини Афганистантан сылдьар спортсмены тэхиниичэскэй нокаутка ытан кыайда.

СӨ Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын
пресс-сулууспата.

Улуус гимназията —
үөрэх санга таһыммыгар

Үөрэх. СӨ Бастакы Бэрэсидьиэнэ Михаил Ефимович Николаев төрөөбүт күнүгэр Чурапчытааҕы гимназия Инновация күнүн бэлиэтээтэ.

Елена МАКАРИНСКАЯ

С.К. Макаров аатынан Чурапчытааҕы гимназия бүгүн икки санга кабинет аанын арыйда.

Михаил Ефимович «Пять китов образования» үөрэҕири кэнсиэпсийэтин биир көрүнгэ «Шахматы-детям» бырайыагынан саахымат киинэ аһылынна. Киин СӨ Бастакы Бэрэсидьиэнин пуондатын өйөбүлүнэн олоххо кирийдэ. Киинтэ саахыматы интерэһиргээн сылдыааччылар элбэхтэр, үгүстэрэ номнуо разрядтаахтар.

Мань сэргэ «Беспилотные авиационные системы» национальнай бырайыагынан санга кабинет аһылынна.

«Биһиги оскуолабыт национальнай бырайыакка хапсан, 12 мөл солкубайдаах оборудованиебыт кэллэ. Манна дроннар, ipс ачыккылар, көмүүттэрдэр, полетнай зона, о.д.а. бааллар. Оҕолор дронну көтүтэргэ, ыһарга-хомуйарга, алдьаннаҕына онгорорго үөрэниэхтэрэ. Билигин 20-чэ оҕо дьарыктанар. Көрөргүт курдук ити көмүүттэргэ симулятор,

Санга аһыллыбыт кабинетка. ААЛТАР ТҮНЭРИИТЭ

ол эбэтэр виртуальнайдык дронну ыта олоролор», — диэн кабинет салайааччыта Дьулус Павлов биһиннэрэ.

Эһиил гимназия аттыгар туспа технопарк тутулан үлэҕэ кирийдэтинэ, атын оскуолалартан баҕалаах оҕолор сылдыахтара диэн этэллэр.

Улуус баһылыга Степан Саргыдаев санга аһыллыбыт кабинеттары көрдө. «Михаил Ефимович Чурапчы-

га өнгөтө улахан. Өлүөнэ — Туора Күөл уу турбатын ситимин ажалтарбыт, спорт үнүстүүтүн туттарбыт туохха да кэмнэммэт үтүөлээх. Онтон бүгүн кини оҕо үүнэригэр-сайдарыгар аһаҕас бырагыраамалара үлэҕэ киридилэр. Онон Михаил Ефимович үтүө бачыыма салҕанан, сайдыыны түстүү турарыгар биһиги, чурапчылар, махтанабыт», — диэн кини этэр. Бэлиэ күн үөрүүлээх линейканан түмүктэннэ.

Үөрэх. Уруһуй куонкуруһугар
элбэх оҕо кытынна

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Сэтінньи 10 күнүгэр Дойду үрдүнэн Полиция үлэһиттэрин күнэ бэлиэтэнэр.

Бу күн иитинэн, Чурапчытааҕы ис дьыала уорганын үлэһиттэрэ быйыл үһүс төгүлүн уһуйаан уонна оскуола үөрэнээччилэрин ортотугар «Профессия — полиция» уруһуй куонкуруһун улуустааҕы «Радость» оҕону сайыннарар киин үлэһиттэрин кытары көбүлээн ытыллар.

Улууспут үгүс нэһилиэгиттэн 300-тэн тахса үөрэнээччи уонна оскуолаҕа кириэн иннинээҕи саастаах оҕолор кыттыны ылан, Полиция үлэһиттэрэ сэргээтилэр даҕаны, соһуйдулар даҕаны.

Тэрээһин үөрүүлээх чааһыгар Чурапчытааҕы полиция отделын

Тэрийээччилэр куонкурс кыттылаахтарын кытта. ААЛТАР ТҮНЭРИИТЭ

начаалынныыга, полиция подполковнига Иннокентий Свинобоев, полиция начаалынныыгын солбуйааччы, подполковник Петр Сивцев, «Радость» оҕону сайыннарар киин тэрийэр үлэҕэ исписэлиһэ Алина Собакина, полиция майора Саргылана Никифорова кыттыны ыллылар.

«Быйыл хаһаангытааҕар даҕаны элбэх оҕо кытынна, итинтэн биһиги олус үөрдүбүт. Ити аата, биһиги талбыт идэбит нэһилиэнньэ ортотугар туһалаах эбит диэн сыаналыбыт. Кыайыылаах оҕолор уруһуйунан үлэлэрэ отделбыт көрүдүөрүгэр дьон-сэргэ көрүүтүгэр сыл устата ыйанан туруоҕа», — диэн Иннокентий Дмитриевич эттэ.

Петр Романович полиция

үлэһиттэрин үлэлэрин сүрүн сыалын, быйыл оскуоланы бүтэрэр выпускниктарга полиция идэтигэр үөрэтэр үөрэх кыһаларын туһунан уонна Чурапчы улуһугар полиция отдела тэриллибит устуоруйатытан кылгастык сырдатта.

«Радость» оҕону сайыннарар киин үлэһиттэрин аатыттан бу уруһуй куонкуруһун улууска эрэ буолбакка, өрөспүүбүлүкэ таһымгар ытарга этии кирийдэ, итиэнэ киин салалтатын исписэлиһэ Алина Собакина отдел үлэһиттэрин сайынны «Кустук» лаабырга ону таһынан араас куттал суох буолуутугар туһуламмыт аахсыйалары оҕолор ортолоругар ыппыттарыгар махтанан туран, эвэрдэ суруктары туттарда.

«Дьүөгэ» — иэйэр куттаах иис сыаҕа

Улууска — бу күннэргэ. «Дьүөгэ» иистэнэр сыах 20 сыллаах үбүлүөйүн бэлиэтээтэ.

Наталья СИБИРЯКОВА

«Дьүөгэ» диэн тылы иһит-тэҥнэ, хас биридди Чурапчы киһитэ киэн туттуу иэйи-тинэн туолара саарбаҕа суох.

Бэйэбит улууспутун ааһан, бүтүн өрөспүүбүлүкэҕэ, дойдуга, кыраныысса таһыгар даҕаны Чурапчыны үгүстүк ааттаппыт «Дьүөгэ» иис сыаҕа сэтінньи 9 күнүгэр «Айылгы» норуот айымньытын дьэитигэр 20 сыллаах үбүлүөйүн бэлиэтээтэ.

Түөрт дьүөгэлиилэр 2004 сыллаахха аспыт «Дьүөгэ» иистэнэр сыахтара билигин Татьяна Карсанаева салайытынан туспа дьизэлээх-уоттаах, талааннаах маастардардаах, үгүс килийиннээх бөдөн онорон таһаарар тэрилтэҕэ кубулуйда. Бу 20 сыл устата элбэх киһини үлэнэн хааччыйан, иискэ уһуйан, үөрэтэн, чурапчыларга эрэ буолбакка, атын улуус, бүтүн өрөспүүбүлүкэ да дьонугар тупсаҕай таһааһы-саны үрдүк хаачыстыбалаахтык тигэн кэллэ. Араас таһымнаах өрөспүүбүлүкэтээҕи, Арасыйытатааҕы, аан дойдутааҕы күөн күрөстэргэ кыайылаах буолан, бириистээх миэстэлэргэ тиксэн, Чурапчы уран тарбахтаах

маастардарын, саха таһааһын киэнник ааттаптылар.

«Дьүөгэ» төрүттээччитэ СӨ норуотун маастара, СӨ өнөнү оноруу эйгэтин үтүөлээх үлэһитэ, Игидэй нэһилиигин Бочуоттаах олохтооҕо Татьяна Николаевна улуус дьахталларын Сүбэтигэр таһаарыылаахтык үлэлээбитэ, күн бүгүнүгэр диэри уопастыбаннай хамсааһынарга көхтөөхтүк кыттар.

«Айылгы» норуот айымньытын дьэитигэр үбүлүөйдээх дьоро киһэҕэ кинилэр тикпит сиздэрэй сахалыы таҥастара, бэлиэ сылга ананан тахсыбыт кинигэлэрэ бар дьон көрүүтүгэр табыста. «Дьүөгэлэри» бииргэ алтыһан аспыт үөлээннээхтэрэ, биир идэлээхтэрэ, бииргэ үлэлээр кэлэктииптэрэ, атын улуустартан кэлбит ынырылаах ыалдьыттар эбэрдэлээтилэр.

Ону таһынан үбүлүөйдэрин чэрчитинэн кинилэр саха халадаайын тигиитигэр күрэх тэрийдилэр. Манна 8 кыттааччытан бастын түмүтү көрдөрөн, Алаҕар нэһилиэгиттэн Мария Мохначевская кыайылааһынан ааттанан, «Дьүөгэ» туруорбут 20 тыһыынча солк. суумалаах бириинин үбүлүөйдээх киһэҕэ үрдүк сценаҕа тутта. Татьяна Карсана-

ева куонкурус кыттылаахтарыгар истин махталын тиэрдэн туран, кинилэр иэйэр куттарын ингэрэн тикпит үлэлэрин — 8 халадаайы «Айыллаан» сынньалан киинин кэлэктиипигэр, итини тэнэ «Тоҕус томтордоох Чурапчым» диэн «дьүөгэлэр» бэйэлэрэ тикпит 19 сахалыы таҥас кэмпилэигин «Айылгы» норуот айымньытын дьэитин кэлэктиипигэр дохсун ытыс тыаһын орто-тутар туттарда.

«Дьүөгэлэри» 20 сылларынан улуус баһылыга Степан Саргыдаев, улуус Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников, улуустааҕы култуура управлениетын начаалынньыга Петр Гуляев, нэһилиэк баһылыгын солбуйааччы Варвара Макарова ис сүрэхтэриттэн эбэрдэлээн туран, улууска урбаан уонна өнөнү оноруу сайдытыгар кылааттарынан иһин махтанан, бэлиэтээн, наҕараадалары туттардылар.

«Дьүөгэлэр» тикпит таҥастара норуоттук култууратын уратытын, төрүт үгэстэрин үйэти-тигэ бастын кылаат буолаллар. Онон инникитин өссө да элбэх киһи махталын ылан, айымньылаахтык, ситиһилээхтик үлэли-хамсы туралларыгар баҕарабыт!

Видеоу
бу сизгэн
киирэн
көрүң

Өрүүлээх дьаһал түгэниитин алаптар түһэриитэ.

Тэрилтэ түбүгэ. Бэтэринээрдер — түбүктээх үлэлээх дьон

Людмила ГОРОХОВА

Дьэ кыылын эмиир-томтуур, дьону-сэргэни сыстыганнаах ыарылартан харыстыыр, сэрэтэр үлэни тэрийэр, эт-үүт бородууксуйата куттала суох, хаачыстыбалаах буоларын туһугар бэтэринээр-ийэ үлэһиттэрин өнгөтө улахан суолталаах.

Кинилэр нэһилиэнньэни ингэмтиэлээх аһынан хааччы-йыга, тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыыга үгүс сыраларын уураллар. Бүгүнгү хаһыат «Тэрилтэ түбүгэ» рубрикатагар Муома оройуонугар филиаллаах Чурапчы улуусун бэтэринээринэй чинчийэр лабораториялаах бэтэринээр-ийэ управлениетын үлэтин сырда-табыт.

Муома оройуонун филиала Чурапчы улуусун бэтэринээр-ийэтигэр 2021 сыллаахха холбоспота. Күн бүгүн Чурапчы улуусугар 92 киһи үлэлиир-хам-сыыр, онтон 78-һа — бэтэринээр-инэй исписэлиис. Оттон Муома улуусугар 17 киһи үлэ-лиир, онтон 15-һэ — бэтэринээр-инэй исписэлиис. Бүгүнгү үлэлэрин-хамнастарын туһунан начаалынньык Лена Архипова маннык сэхэргиир.

●●● Бу күннэргэ, график быһыытынан, сүөһүнү хааннааһын үлэтэ ытылла турар. Манна ынах-сүөһү хаанын ылан лейкозка уонна бруцеллёзка

чинчийи оҥоһулар. Маны сэргэ, нэһилиэктергэ түбүр-күлүөс уонна эдэр сүөһүлэр-гэ паратүбүркүлүөс ыары-ларга чинчийиигэ үлэ-хамнас ытылла сылдьар. Кэлэр нэдиэ-лэҕэ Бахсыга, Соловьев нэһи-лиэгэр, Мындаҕаайыга үлэ былааннанар. 12 нэһилиэккэ хааннааһын үлэтэ түмүктэннэ, билигин туругунан анаалыстар бары үчүгөйдөр, положитель-най көрдөрүү суох. Маны тэнэ, былаан быһыытынан, сүөһү, сылгы аһылыга хомуллан, ла-бораториябыт хаачыстыбатын чинчийэ олорор.

2023 сыллаахха бэтэринээр-ийэ сокуоннарыгар улары-йыы кирибитэ. Ол курдук, хас биридди тыа хаһаайыстыбатын кыыла: ынах, сылгы, сибиин-нэ, куурусса, кролик — бары маркировканы ааһан, бир-кэлэммит (чииптэммит) буо-луохтаахтар. Сүөһүлэрбит 98%

биркэлэннилэр. Билигин сыл-гылары чииптээһин үлэтэ ытылла турар. Бу өттүгэр үлэ бытааннык баран, бүгүнгү күн туругунан, баар төбө 22% чиип-тэннэ. Көрдөрүүлэр барыта «Хорриот» диэн учуот систиэ-мэтигэр киририллэр. Ахсын-ны 1 күнүгэр тэрээһиннээх ха-һаайыстыбаларга уонна баа-һынай хаһаайыстыбаларга иитиллэр сылгы «Хорриот» систиэмэҕэ 100% кириэхтээх.

Бу ытыллар үлэ атыылаһан аһыыр аспыт куттала суох буо-ларын мэкитиэлиир. Холобур, ФГИС «Меркурийга» бэтэринээр-инэй докумуон толоруллар. Манна атыылаһылыбыт эт хаачыстыбалаах, куттала суох, чөл хаһаайыстыба аһа буолара барыта көстөр. Ханнык ынах-тан, ханнык сылгытан ылыл-лыбыта, нүөмэринэн түмүл-лэн көстөр. Бу сүөһү, сылгы тыыннааһар төһө вакцинаны ылбыта, төһө чинчийини аас-пыта барыта түмүллэр.

Бииркэлээһини ынырыа хаһаайыстыбата эмиэ ааһар, кинилэр группанан чииптээһи-ни ааһаллар, мүүттэрэ анаа-лыстанар. Инникитин маннык үлэ өссө балыктарга ытыллара былааннанар.

Муома улуусугар табалар-бытын биркэлээхтээхпит. Та-баһыттар туундараттан табала-ры үүрэн аҕалан кораль диэнгэ киллэрэн хааннаталлар уонна быһыы онгортон бииркэлэ-тэллэр.

Өрөмүөн үлэлэригэр киир-дэххэ, быйыл күһүн лаборатори-ябытын иттии систиэмэтигэр арааран гаас ситимигэр холбо-тордубут. Эр дьоммут күүһүнэн саҥа Виварий — кыыллар турар дьизэлэрин туттубут. Хоптоҕо нэһилиэгэр саҥа бэтэринээр-ийэ учаастага тутулан гаас утаҕар холбонно. Маны сэргэ, быйыл Хадаардааҕы бэтэринээр-ийэ учаастага гааска холбо-нуохтаах. Барытын бэйэбит үлэһиттэрбит күүстэринэн су-буотунньуктары тэрийэн олоххо киллэрдик.

Виварийбытыгар морской свинкалар, кроликтар, манган кутуйахтар бааллар. Бруцел-лезка чинчийэн көрүүгэ бараан хаанын эттиктэрин туттабыт, ол иһин хайаатар да барааннаах буолуохтаахпыт. Кроликтарга, морской свинкаларга, манган кутуйахтарга сыстыганнаах ыарылары диагностыырбы-тыгар туттабыт, боруоба онгортон реакцияларын көрөн ыары диаҕноһун быһаарабыт, үлэни ытытабыт.

Бэйдиэ сылдьар ыттарга үлэ былааннанан ытыллар. Бэ-тэринээр-ийэттэн иниспик-тэр уонна исписэлиистэр нэһи-лиэк дьаһалтата дуоҕабар-даспыт биригээдэтин кытта нэдиэлэ ахсын тахсан рейдэ онгорулор. Нэһилиэнньэҕэ сы-рдатыы, сэрэтии, сокуону кэһии баар буоллаһына, онно сөптөөх үлэ-хамнас тэриллэн ытыл-лар. Бу күһүн, уопсайа, 15 ыт

тутулан, бэрэбиэркэлэнэн, быһыта суохтарга быһыы бэ-риллэн, биркэлэнэн, стерили-зацияны ааһан приюкка угул-лубуттара.

Ыттары хаһаайын сөбү-лэгинэн эмиэ чииптиибит, быһыы туруортара кэлэн баран үксүлэрэ баҕа өттүнэн чииптэ-тэллэр. Ыт булгуччу чииптэни-хтээх диэн сокуонҕа суох. Икки ыйдарын туоллаһтарына, ии-римтийи уонна чума утары быһыыны ылааллар. Оттон сыл аңаарынан ревакцинация ытыллар, салгыы быһыы сылга биридэ бэриллэр.

Күн бүгүн икки нэһилиэкпи-тигэр — Болтоҕо уонна Арыы-лаахха бэтэринээр-ийэ суох оло-ролор. Онон бэтэринээр-ийэ үөрөхтээх исписэлиистэри үлэҕэ ынырабыт.

Лена Николаевна, кэпсээниг иһин махтанабын, эйиэхэ уонна кэлэктиипкэр сыралаах, түбүк-тээх үлэһитигэр үрдүк ситиһи-илэри баҕарабын.

Видеоу
бу сизгэн
киирэн
көрүң

Сэмэн Тумат “Муус модьобону тыы Саҕастыырым”

Санаабын этэбин. Манньык айымньыларга норуот олобун кырдыга, кутун-сүрүн

Ольга МАКАРОВА

Этин эрэ миэхэ, дьонно, Төрөөбүт, төрүт буоругар Ким, хаһан таласпытын, Ким, тобо тардыспатын.

Көтөрүн тухары төннөр Ураанай кус ийэ күөлүгэр Семён Данилов

Хара далай куйаарга көһөрүмтүө сүһүмнээн төкүнүө көтөр дьобус кээмэй-дээх Сирбит киһи аймах, көтөр кынаттаах, сүүрэр атахтаах, сыылар, устар, үүнэр, чэлгийэр бүтүннүүтүн көмүс нээкэ уята бары оҕолоругар сырдыгы, сылааһы тиининнэрэри, тохтоон тыын ыла түспэккэ, тустаах тырбыт ыллыгыттан туораабакка, аҕыс сарданалаах аламай Күнү тула эргийэ көтө сырыттаҕа.

Ити быстыбат улуу эргииргэ улаатыннарар тэрилинэн бэрт сытыы харахтаах таба харбаан көрөр эттигиттэн, харамайыттан саҕалаан бары тыынар тыыннаах, үүнэр аналлаах бука бары аналлаах эйгэлээх тустаах кэммитигэр кэлэн төрөөн-үөскээн, сүүрэн-көтөн, үүнэн-силигилээн, үлэлээн-хамнаан эрдэхпит. Көр, ол Ийэ сирбитигэр кутуун-сүрдүүн эпсэри баайыллан сырыттаһыт.

Төрөөбүт төрүт түөлбэ хас биридии киһиэхэ хайдах курдук күндүтүн, хайдахтаах курдук дириг ийиһилэри саҕарын айдарыылаах барахсаттар сүдү симфониялара, алыптаах болотуналара, баараҕай айымньылар туоһулуу, кэрэһэли турдаҕара: Бетховен “Лунная соната”, Левитан “Над вечным покоем”, Алампа “Төрөөбүт дойдута” төлөннөөх дириг ийиһи төрөтөн таһаарыт сүдү айымньылар буоллаҕара! Саха тыллаах барыта умсугуйар поэт Семен Данилов хоһоонун тыллара бу сурукка тигээр гынар санаабын курдары кууһар курдук, ол иһин эпиграф быһыытынан ыллым, этиэхтээх санаабын сатаан тиэрдибэтэхпинэ, саатар ити имэн тыллартан сэрэйдиннэр диэн.

Биһиги көлүөнэбит кинигэни экирэтэ сылдьан ааҕар, хас аахпыт кинигэтин туһунан кэпсэтирин, санаа атастаһарын кэрэхсир этэ. Хас биридии кинигэ үтүө киһилиин тото-хана кэпсэппит курдук ийиһини саҕара. Көр, ол ураты көстүү дьыл-хонук дьулуруҕа тэтимиттэн сыппаабат, сынтарыйбат буолар эбит ээ.

Бу иннибэр “Муус модьобону тыынаабыт Саҕастыырым” диэн кинигэ сытар. Рокуэлл Кент хартыыналарын санатар муустаах байҕал, кини улуу аргыарыттан муус килиэ буолбут хайаларын быарынан будулук

былыт сыннар. Бу үлүгүрдээх муус-хаар дойдуга туох тыынар тыыннаах баар буолуой диэх айылаах. Ол эрэри “тыыннаабыт Саҕастыырым” диэн тыллартан ичигэс илгийэргэ, иһирэх иһиллэргэ дылы. Бу кинигэ ааптарын, Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуодунай суруйааччытын Семен Андреевич Попову – Сэмэн Туматы “Муора арытыгар олох” диэн кинигэтин саҕаттан ааҕабын. Суруйааччы хоту төрөөбүтүн, оҕо сааһа онно ааспытын билэбин. Ол эрэри кинигэни ааҕан истэҕим ахсын төрөөбүт дойдуга, биригэ үөскэбит дождоттор, ыкса-чугас ыаллар, кыһын көстүбэт, сайын кирибэт күн сүрэххэ уйаламмыт энсилгэннээх ахтылбана, умсулбанаах таптала ардыгар уйадыта, ардыгар манньыта мунчаарда арыллан, аһыллан истэ.

“Хотугу дойдуга төрөөн-үөскээн, манна оҕо сааһым ааһан, хоту дойду алгыһын ылан улааппыт киһи Саҕастыырым туох да олус күндүтүк саныыбын” диэн тыллары “Кириии тыл оннугар” олукка ааҕабын уонна ийэтэ Анна Никитична “Саха дьахтара соччо-бачча төрүү-ууһу сатаабат сиригэр-уотугар эйигин төрөтөммүн, көрөммүн-харайаммын, Хотугу дойдубут алгыс курдук өйөөн, бачча киһи гынан таһааран дойду сириг дьонун-сэргэтин булардым, ону өрүү өйдүүр буолаар дуу”, – диэн модьоболоон эппитин билгнэ диэри кэриэс-хомуруос гынан илдьэ сылдьабын” тыллары сыһыаран төрөөбүт, биһигин ыйаабыт төрүт сиргэ итии таптала, барҕа махтал, төлөрүйбэт иэс быһыытынан суруллубут кинигэни долгуйа, сүгүрүйэ көрөбүн.

Бу балысхан тэтимнээх үйэ хардыытыгар хабырыттаран үргүүк тулук кэриэтэ кэрэмэн ийиһилэр, нарын-намчы чэчик курдук уйаҕас санаалар ингэн-сүтөн хаалыахтарын, кэм-кэрдии тиргиллэр тиһигэр симэлийиэхтэрин сөп курдук көстүүлэр киһиэхэ сэрэхэдиһэр, дьаарханар санааны үөскэтэллэр. Оннук буолбатын туһугар хас биридии дьыа кэргэнгэ киһилии киһи, киһи киһитэ буолууга утумнаах, унньуктаах уустук үлэ бараара кэм утаппат ирдэбилэ буолан олус сытыгыт курда. Оттон туох сырдык, кэрэ үйэлээх төрөөбүт төлгөһэттэн саҕаланара саарбахтаммата чэхчэ.

Орто дойду туруктаах олоҕор Үрдүк Мэнэ Халлаанга Аламай Күн соҕотох, киһи барахсанга Күн күбэй Ийэтэ соҕотох, төрөөбүт төрүт буора эмиэ соҕотох. Ол да иһин иэргэй атахтаах ийиһин мунутуур дириг, иһирэх истигэ итинтэн силэс тардан сириэдийэн силигили чэчирир буоллаҕа. Күннээҕи сымыһа – кырдык түбүккэ, үп-харчы

экирээтиитигэр күлүктэппэт аналлаах сүдү ийиһи иэримэ дьыа эйэҕэс эркинигэр ийиһилэн үйэлэри угуордаан кэллээҕэ.

Муус-хаар дойдуга төрөөбүт саха норуодунай суруйааччытын Сэмэн Тумат айар үлэтин “Муора арытыгар олох” кинигэтигэр саҕалаан дойдуга таптала ытык ийиһитэ курдары кууспут. Семен Андреевич: “Мин төрөөбүт Саҕастыырым билигин каартаҕа да суох, дьон-сэргэ онно олоҕорбот. Оттон дойду олоҕо оннун буларыгар, уйгута улаатарыгар Саҕастыырым барахсан дьыно төһөлөөх сыраллаһан, өлөр-тиллэр икки ардынан туруулаһан үлэлээбиттэрэй?” – диэн харааста эппитин умнубаппын. Бадаҕа, ол иһин, кинигэни хара ааныттан чугас дьоммунуун ылыннан аахтым. “Саха дьыно барахсан көрсүө, сэмэй, ол эрэри хоодуот майгыларынан ханна да тийи-дэллэр, олох умсулбанаах кутаатын оттоолор”, – диэн сөҕө, сүгүрүйэ санааларбын аттарабын.

Н.Е. Мординов – Амма Аччыгыһа “Сааскыкэм” эпопея романыгар айанньыт айылгылаах Сүөдэр Хомуоһап Микиитэ: “мин туспуна биридэ эмэ ахтан кэһиһэр эрэ”, – диэн түүн уһугуннаан долгуйа эппитин саныыбын. Бу Саҕастыырым нэһилиэгин дьыно барахсаттар Семен Андреевич курдук уоллаах, дьын чэхчэ Гражданин киһилээх буолан ааттара ааттанан, үлэлэрэ-хамнастара кэпсэнэн, күөс этин устарынан үлэлэстэн, хайдахтаах да быстарык кэнниттэн ыт көлөлөрүгэр махтанан маннайгынан аһатан, бу кинигэҕэ суруллан сылдьаллар. Үөрүннээн, үлэһит бэйэлэринэн муус модьобо дойдуну олох тыыннаан нээкэ уйа онһуннахтара.

Бу Саҕастыырым дьонун-сэргэтин бука барыларын, “Саҕастыырга Сэбиэскэй былаас олохтонуон иннинээҕи уонна Аҕа дойду сэриитин саҕанааҕы”, төрүт-олохтоохторо, “уу суолунан кэлбит” дьоннорун ааттарын-суолларын, майгыларын-сигилилэрин, олохторун-дьаһахтарын суруйарга төһөлөөх үлүгэр дириг ахтылҕаны, таптала сыл-хонук будулҕаныгар сөрөппөккө кукка-сүргэ олохсунан, сүрэххэ-быарга иитиэхтээһин төрөппүтүн сэрэйэн сабаҕалыаха сөп.

Аан дойду олобун атыһахтаах уулуу аймаабыт улуу сэрии үлүгэрэ, Чурапчы улуунун дьонун көһөрүү, литовецтар издээннэрэ барыта Саҕастыырым дьонун-сэргэтин олохторун – тыыннаах буоларга туруулаһыларын – ортотунан ааһар. Бэл, 1879 сыллаахха от ыйын 8 күнүгэр Сан-Францискоттан тахсыбыт “Жаннетта” хараабыл издээнэ тумнубатах. Точоо оҕонньор:

“Оокколорум, котокуларым, сирэйгит кэлтэкэтин көрүнэ сылдьаргытыгар бу сизеркила тааһын лоскуйун биэрэбин – ыалга биридии таас тиксэр. Оттон бу сиздэрэй былааттары кыргыттар, дьахталлар бары тэҥинэн үллэстэбит. Убайбыт Точоо бэлэхтээбитэ диэн өйдүү-саныы, кэнэҕэс даҕаны кэпсэл онгостоорун”, – диэбитэ сүүстэн ыраах тахса сылынан Семен Андреевич суруйан киһи барахсан амарах иһирэҕинэн ааҕааччыны уйадыттаҕа. Бу “Жаннетта” хараабыл дьыно атыһыга-тутууга, атастаһыга малларын бырахпыттарын сорҕото буолуон сөбүн ааптар сабаҕалыыр.

“Булун улуунун Тумат нэһилиэгин Саҕастыырым туһунан олус аҕыйах суруйуу баар. Ол туһунан кэпсиир да киһи ахсааннаах буолла”, – диэн тылларынан саҕаланар “Муус модьобону тыыннаабыт Саҕастыырым” кинигэ. Төрөөбүт сириг туһунан дьыно да бэлиэтээһиннэри сыыска түһэрбэккэ кыраҕыткэтир ааптар сир-дойду аатын ирдээн-тордоон үөрэппит Михаил Спиридонович – Багдаарын Сүлбэ 2013 сыллаахха тахсыбыт үлэтин тылларынан киэн тутта саҕалыыр.

“Саҕастыырым үөрэтиллэ илик историята” диэн олукка “1953 сыллаахха Саҕастыырга араа-дьыйаны истэр кыахтаммытара” диэнтэн саҕалаан, почта ыт сыраҕатынан таһылларын, оскуоланы 1939 с. Константин Чугунов дириэктэрдээн олоҕор туттарбытын, оскуола халааһка олохторунан оттулларын, сөмөлүөт Кусчут Күөлүн мууһугар түһэрин, “Ньэкириэ-йэ” диэн бири тыллаах сээдэ үнүү баарын, дэриэбинэ дьыно 36 дьынын олоҕоллорун, буурҕа ардыгар 15 хонук улуларын, онтон да атын үгүс чэхчыны билэбит. “Киһи муммутун билэхтэринэ, дэриэбинэбит ортотугар күтүр улахан кутааны оттоллоро, баҕар, муммут киһи көрөөрөй-диэн”, – диэн тыллары ааҕа-ааҕа, киһи барахсан көмүскэс өйүн сөҕөбүн. Бу тиис анньар мас суох сиригэр, буурҕаҕа көтөн хаалымаары, быаны кыбына сылдьан тутуһан кэлэн, киһини быһыһыр туһугар кутаа оттон эрдэхтэрэ, туох да көстүбэт буһурук буркунугар, саатар, уот көстө түһээрэ диэн. Саҕастыырга 1957 сыллаахха электрификация ыйырынньык уотунан сырдаттыны бөһүөлэккэ суох онгорбут.

Чурапчыттан төрүттээх төрөппүттэрэ Анна Никитична, Андрей Фомич Поповтар хайдах Муустаах Байҕал модьоботугар турар Саҕастыырга тийэн хаалбытара эмиэ дойдубут олоҕор аангыны сылдьыбыт бөрүкүтэ суох кэми кытта сибээстээх. 1936 сыллаахха Фома Ефремофич: “Таайын Сэмэн Нов-

городов Ленинградка олорон 1924 сыллаахха өллө. Баар-суох тирэнэр киһибитин кыра таайын Андрей Новгородовы сэбиэскэй былаас улахан үлэһитин Николай Кривошапкины – Субуруускайы өлөрөргө саагыбар тэриммиккин диэн сымыһанан баайсан, дьыала тэрийэн, 1930 сыллаахха ыттаран өлөрбүттэрэ... Эр дьоммут ити курдук бараннылар... Эн кэм үөрэхтээх-хаардаах киһи буол-лаҕын дии. Күүһүн-күдэҕин үрдүгэр сылдьаҕын, онон бу дойдуттан тэскилээ. Аны эйиэхэ киридэхтэринэ, Новгородов аймах эстэригэр тийэр, хааны өрүһүйэр наада”, – диэн уолугар эппититтэн, уһук хоту учууталлы барбыт. Кэргэн ылбыт кыһа, тулаайах барахсан, хоһуун үлэһит, олус иистэннээн, ырыаһыт, ылын-нарыылаах тыллаах – өстөөх, дэлэҕэ да “араатар Аана” диэхтэрэ дуо, дьын чэхчэ хо-лоонноох ойох, бэриниһилээх дождор буолан, хоту дойду дьонугар сөбүлэтэн, ытыктатай, таптатан тумус дьон буолбуттар. Алаас оҕолоро барахсаттар хатын чаран солко суугунуттан муус-хаар дойдуга тийэн саллан-чаҕыйан турбакка, маннай учууталлаан, онтон бултаан-балыктаан, нэһилиэк олобун салайсан, бэл, муора арытыгар олорон үлэлээн-хамсаан, көһөрүллэн тийибит сөннэлэрэ-сылбалара эстибит бири дойдулаахтарыгар күүс-көмө буолан, быста сыһан тийибит Ленинград олохтоохторугар, литовецтарга баардарынан-суохтарынан көмөлөһөн, бар дьонго махталынан ахтыллар саха ыала буолбуттар. Оччотооҕу аас-туор сылларга бар дьонго тулланнаабат тулааһын буоларга төһөлөөх сыра-сылба, өй-санаа, тулуур, дьулуур наада буолуодун киһи сөҕө, сүгүрүйэ сабаҕалыыр. Бири куул балыкка атастаһан, литовец эмээхсинтэн ылбыт ийэтин чугуун хобордообун Тумат олус күндүтүк саныыр: “1959 сыл атырдьах ыйыгар бөртөлүөтүнэн кэлбит дьонго 25 хаас сымыһын соркуйдаан аһаппытын өйдүүбүн”, – диэн иһирэхтик суруйар. “Биһиги Саҕастыырымгытыгар сэрии кэмийгэр фронт туһатыгар балык бултааһынын таһынан муора кыылын – муорсаны – бултааһын баара. Аҕам Кууба Арыыта диэн сиргэ, муорус тохтоон ааһар кумаҕын булан, бултааһыны тэрийтэрбит эбит”, – диэн ааҕа-ааҕа, “саха са-таабаҕа – суох” диэн домох ис дьингин өйдүүргэ дьылыбын.

Семен Андреевичи ийэтэ олус улахан буурҕаҕа дьыэтигэр төрөппүт, киһини Антонина Николаевна Мищенко диэн эдэркээн Краснодартан кэлбит биэлсэр быспытын дьыно олус махтанан, ытыктаан куруук ахталлара үһү. Саҕастыырга үгүс киһи, ол биэлсэр өрүһүйбүт

наабыт

удык ымыыта арыллар.

дьоно, олус күндүтүк саныллара үһү. Ол туһунан Тумат "Махтанар хаһан да хойутаабат" олутар истинник суруйар.

Лингвист учуонай Семен Андреевич төрдүн-уһун туһунан "Семен Новгородов төрүттэрэ" олуктан билиэххэ сөп. Бу төрөөбүт норуотугар сүнгэн үтүөлээх учуонай туһунан Сэмэн Тумат "Лингвист Семен Новгородов уонна кэм-кэрдийи тосхоло" кинигэтигэр үгүс истибэтэх, билбэтэх чакчылар-бын билбитим. Кинигэҕэ кирибит докумуннартан, дьон суруйууларыттан, ыстатыйалартан эдэркээн учуонай сыралалах үлэтин ымыыгын-чымпыгын, уустугун, кэмин уратытын балачча удумаҕалаабыкка холонмутум. Чакчыта даҕаны итинник мындыр, кырбадаһын, сайдам өйдөөх, туруу үлэһит дьонноох буоламмыт муус болуо олбохтоох дойдубутугар олох тыһын тутан баччаҕа кэллэхпит.

Кинигэҕэ Сэмэн Тумат атын кинигэлэригэр бэчээттэммит айымныылара "Күөс этэ", "Сааскы ырбыы" у.д.а. эмиэ кирибиттэрэ хоту дойду дьонун дьонун үгэстэрин, мааны майгыларын, олоххо төлөннөөх көхтөрүн арыыйыга ытаһа буолбут дии саныбын. Маны сэргэ бу киэн нэлэмэн дойду айылҕатын дыктитэ, чып кистэлэнэ "Аймах-хаан тамайан кэлэн барбыттара буолуо...", "Сир күлүгэ" айымныыларга көстөллөр.

Бу Орто Дойду туруктаах олоҕо таптал диэн сүдү иэйиингэ тутулан турар диэн санаабын Сэмэн Тумат "Муус модьобонун тыһынаабыт Саҕастырыым" эссе-ахтыы кинигэҕэ өссө бигэргэттэ. Чакчыта даҕаны ийэ, аҕа уҕараабат таптала, мунура суох бэриниитэ хас биридии киһиэхэ сырдык санааны, ыраас иэйиини үөскэтэн изримэ дьизэ, бар дьонго, төрөөбүт дойдуга тапталы, махталы, бэриниини иитиэхтээн эрдэҕэ. Сэмэн Тумат ийэтигэр, аҕатыгар ыраас таптала, барҕа махтала, үрдүк киэн туттууга билигин каартаҕа суох төрөөбүт Саҕастырыгар, бар дьонугар, оҕо сааһын доҕотторугар, оонньообут, бултаабыт сирдэригэр дириҥ тапталы, умнуллубат ахтылҕаны төрөттөҕө эбэт.

Күннээҕи олох бытархай түбүгэр, уталыппат кыһалҕатыгар күлүктэнэн ардыгар аттыгар баар дыктини, ураны, кэрэни өйдөөн-дүүллээн көрбөккө хаалыахха сөп. Онно үп-харчы үлүскэни үүйдэбинэ-хаайдаһына уйан, уран да сүрэх хатырыан сөп курдук. Саатар, билигин дьийэттэн быкпакка олорон тон сонуну сомсор балысхан тэтимнээх кэмгэ иһирэх сыһыан, эйэбэс мичээр кэмчитийэр, эн-мин дээр аҕыйааһына, куттала баарга дылы. Ол аҕыйааһына, иэйиин барыта да ириннэһириэн, муомуран барыах айылаах.

Ол эрэри үөрэх кыһаларыгар ыччаты патриоттуу тыһыҥа иитиигэ болҕомто күүскэ ууруллубут курдук. Ол иһин бу маннь кинигэлэр суолталара үрдүктөөх. Бу маннь айымныыларга норуот олохун кырдыга, кутун-сүрүн сырдык ымыыта арыллар.

Быйыл күһүн С.А. Попов – Сэмэн Тумат таптыыр, ахтар Саҕастырыгар баран үс хонон кэллэ. Сүрдээх сылаалаах уунан айаннаах төрөөбүт дойдугар тийиэн, салгынын эҕирийиэн, дьонун-сэргэтин алтыһан, астынан кэлбитэ үөрдэр уонна өссө да элбэх санга айымныылары ааҕааччытыгар уунуо диэн эрэннэрэр.

Bypamыcыланнас

АЛРОСА хампаанньаҕа ыраламмыт үлэҕин хайдах булуохха сөбүй?

Анастасия МОСКВИТИНА.

Ханнык баҕарар хампаанньа ситиһиитэ хамаанда хас биридии чилиэнин идэтиитин таһымыттан уонна дуулуурттан быһаччы тутулуктаах.

Ол иһин хас биридии үлэһит үүнэр уонна сайдар усулуобуйата тэриллээхтээх. Аан дойдуга алмааһы хостуур бири саамай улахан тэрилтэҕэ, АЛРОСА-ҕа, күн бүгүн 35 тыһыынча кэриҥэ киһи үлэлиир. Онтон 80-тан тахса бырыһыана – Саха сиригэр. Хампаанньа өрөспүүбүлүкэттэн төрүттээх исписэлиистэргэ улахан болҕомтотун уурар, өйүүр. Араас улуустан кэлэн Саха сиринээҕи алмаас хампаанньатыгар үлэлиир каадырдар үүнэр-сайдар кыахтара улаатар.

АЛРОСА хампаанньа 2025 сылга диэри тирэхтээх сайдыытын бырагырааматын быһыытынан, хампаанньа бары үлэһиттэрин 90-тан итэҕэһэ суох бырыһыана олохтоох дьон буолара күүтүллэр.

Тиэһиникэ уонна булугас өй

Константин Васильев устуруйатыгар оҕо эрдэбинээҕи ыра санаата, тиэһиникэҕэ таптала уонна соһучу түгэн биригэ тоҕоспуттар. Билигин кини Ньурба улуугар Накыин алмаастаах сиригэр өрөмүөн силиэсэринэн үлэлиир. Кини бэйэтэ Чурапчы улуугун Дириҥ диэн кыра бөһүөлэгиттэн төрүттээх, 2018 сыллаахха онно агро-оскуоланы бүтэрбит. Константин оҕо эрдэбиттэн бири умсугуйар дьарыктааҕа – массына уонна тиэһиникэ. Онон, оскуоланы кэннэ идэтин ону кытта быһаччы ситимниир санаалааҕа.

Константин Васильев ханас турар.

– Биридэ убайым Гена: "Доҕор, онтон алмаастаах хампаанньаҕа үлэли кириэр туһунан умуннун дуо? Накыинга тиэһиникэни өрөмүөннүүр исписэлиис үлэтэ баар", – диэн ыйытта. Мин сөбүлэһэн, тус кэпсэтиини (собеседование), мэдициһи хамыһыһыатын ааһан, ыра санаа онгостубут тэрилтэбэр үлэлээн барбытым. Билигин араас тиэһиникэни көрөбүн-истэбин, – дири Константин.

Накыиннааҕы сир баайдаах сиргэ массынанан өрөмүөннүүр силиэсэр үлэтэ – сир баайын хостуур тиэһиникэ-массына тохтоло суох үлэтин хааччыларга кырата суох суолталаах тутуах идэ. Силиэсэр массына араас чааһын, агрегатын ыһар, өрөмүөннүүр уонна төггөрү танар. Оттон онно үрдүк таһымнаах уонна болҕомтолоох исписэлиис буолара ирдэнэр.

Ити эйгэҕэ үлэлиир исписэлиис тиэһиникэ туга алдыаммытын, моһуо-гурбутун сатаан билгэлиир уонна ону өрөмүөннүүр булуохтаах. Ону таһынан, силиэсэр хас биридии массына айанна-үлэҕэ тахсыан иннинэ анал бэрэбиэркэни ытар. Оттон ол көлө куттала суох, эрэллээхтик үлэлиир буолуутун хааччылар. Үлэ өссө бири тутуах өрүтэ – куттал суох буолуутун тиэһиникэтин тутуһуу уонна тэһиниичэскэй докумуону сөпкө толоруу. Ол барыта үлэҕэ-хамнаска бэрээдэги, толоруллубут үлэ учуотун мэкитиэлиир. Онорон таһаарыи эйгэтигэр тиэһиникэ күүстээх ноҕоруусканы көрсөр. Онон, силиэсэр үлэтэ-хамнаһа ураты суолталанар. Оттон манна самасыалаан, бульдозертан саҕалаан, погрузчиктарга тийиэ араас тиэһиникэ баар.

Силиэсэр үлэтэ наар бири, олус салгымтыалаах дири дьон алҕаһылар. Константин этэринэн, бу эйгэҕэ үлэлиир дьон уустук суолу сатаан быһаарар булугас өйдөөх, Кулибин курдук доьуурдаах булуохтарын наада.

– Мин баахтанан үлэлибин: бири ый – Накыинга, бири ый – сынныаланга. Үлэбитигэр кэлэр уонна дьийэбитигэр барар ороскуоппутун хампаанньа бэйэтэ уйунар. Накыинга таһаарылаахтык үлэли уонна сынныанар усулуобуйа барыта тэриллэн турар. Хампаанньа уопускаҕа сынныана барар айан ороскуотун, уһуйаан төлөбүрүн соробун толуйар, ипотеканы уонна дьийэ куортамын төлүүргэ көмөлөһөр, үлэһит-

тэр дьийэ кэргэннэрин өйүүр. Онон, киһи астына үлэлиир, олорор.

Үүнэри-сайдары өйүүллэр

Кырдык, АЛРОСА хампаанньа иһигэр корпоративнай култуура кырата суох оруолаах. Хампаанньа үлэһиттэр көбүлээһиннэрин сыаналыыр уонна өйүүр эйгэни тэрийэргэ кыһаллар. Спорт уонна култуура тэрээһиннэрэ чөл олохтоох буолууга уонна хамаанда кутун-сүрүн көтөбүүгэ көмөлөһөллөр. АЛРОСА социальнай бырайыактарга кыттааччылары биһириир, ол түмүгэр, хас биридии киһи уопастыба сайдыытыгар кылаатын киллэрэр кыахтаах.

Үлэһиттэр хампаанньа үлэтигэр-хамнаһыгар кытыгастаах буолууларын тэрийи – хампаанньа бири сүрүн сайдар тосхоло. Тэрилтэ салалтата үлэһиттэр хампаанньа олоҕор-дьаһагар көхтөөхтүк кыттыылары кинилэр хампаанньаҕа үтүө, сизэрдээх сыһыаннаах буолууларыгар дьайарын толору өйдүүр. Ол да иһин үлэһиттэр баҕаларын, санааларын билэргэ, быһаарарга анаммыт араас ыйытыктар сотору-сотору тэриллэллэр. Ол түмүгүнэн, үлэ хаамытын уонна усулуобуйатын тупсарар санга көбүлээһиннэр онгоһуллаллар.

Итини таһынан, АЛРОСА хамаанданан үлэ суолтатыгар болҕомтотун уурар. Хампаанньа иһинэн араас эйгэ, салаа үлэһиттэрэ биригэ үлэлэһэллэригэр, бастын уопуттарын атастаһалларыгар анаан усулуобуйа тэриллэр. Ол көмөтүнэн аҕаардас үлэ түмүгэ эрэ тупсубат, үлэһиттэр идэтииһилэрин хаачыстыбата эмиэ үрдүүр.

Тэрилтэ идэтии таһыма үрдүүрүгэр туһуламмыт көбүлээһиннэри күүскэ өйүүр. "Үлэ миэстэтигэр үөрэни" бырагыраама үлэһиттэр үлэлиир сирдэригэр үрдүттэн сылдьан үөрэнэллэригэр кыах биэрэр. Ол түмүгэр, исписэлиистэр санга сорукарга уонна ирдэбиллэргэ түргэнник үөрэнэллэр.

Константин Васильев курдук дьон устуруйалара АЛРОСА диэн аҕаардас үлэлиир сир, көнөрү тэрилтэ эрэ буолбакка, бу – баҕа санааны толорор, дьону уонна кинилэр ситиһиһилэрин сыаналыыр улахан хампаанньа буоларын туоһулуур.

Ийэ - дьиз кэргэн көмүс биһигин ИЙЭХСИТЭ

Тиэргэн. Хатылы нэһилиэгин холобур туттар ыала, Саргылана, Петр Кривошапкиннар тустарынан билиһиннэрэбит.

Марфа ПЕТРОВА

«Тиэргэн» дьиз кэргэнгэ аналлаах балаһабыт бүгүнгү ыалдьытынан Хатылы нэһилиэгин холобур туттар ыала, үлэни өрө туһут элбэх оҕо-лоох Саргылана, Петр Кривошапкиннар буолаллар. Бу күнүргэ Саргылана Прокопьевнаны кытта кэпсэтибит.

●●● Үтүө күнүнэн, Саргылана! Бастаан бэйэң уонна дьиз кэргэниг туһунан билиһиннэрэ түс эрэ.

●●● Мин Арыылаахтан төрүт-тээхпин. Чурапчы гимназиятын үрүт көмүс мэтээлинэн бүтэрбитим. Оччолорго 2001 сыллаахха кэргэн буолуохтаах уолбун, Петябын кытта билсибиппит. Кинини көрөөт, сөбүлээбитим. Ол кэнниттэн үчүгэйдик билсэн-көрсөн, мин Новосибирскай куоракка Сибиридээҕи судаарыстыбаннай геодезическай академияга 2-с кууруска үөрэнэ сырыттаһына, 2004 сыллаахха ыал буолбуппут. Хара маннайгыттан Хатылыга олохсуйарга санаммыппыт. Онон манна дьиз-уот туттан, дьолбут уйатын онгостубуппут. 2021 сылтан Хатылы нэһилиэгин дьаһалтатыгар сүрүн исписэлиһинэн үлэлибим. Ол иннинэ Арыылаах нэһилиэгин дьаһалтатыгар экзэниһинэн, Чурапчы улуунун үп управлениетыгар финансыһынан үлэли сыйдыбытым.

Аҕабыт Петр Иванович сылгы иитиитинэн дьарыктанар урбаанньыт буолар. Кини тыа хаһаайыстыбатын эйгэтигэр үрдүк көрдөрүүлэрин иһин улуус баһылыгын «Быйан-2022» бириэмийэтин «Бастыҥ мобилнай биригээдэ» аат кыайыылааһынан буолбута, Чурапчы улуунун «Үтүө суобастаах үлэтин иһин» бэлиэһүн, Ил Түмэн Бочуотунай грамотатынан наҕараадалаабыта.

Алта оҕолоохпут: 2 уол, 4 кыыс. Улахан кыыспыт Кристина – М.К. Аммосов аатынан ХИФУ Педагогическай институтун 3-с кууруһун устудьуона. Атыттар бары Волют Боотур аатынан Хатылы орто оскуолатын үөрэнээччилэр. Глеб 11-с, Георгий 8-с, Виолетта 6-с, Надежда 3-с, Лира 1-гы кылаастарга ситиһилээхтик үөрэнэллэр.

●●● Кэргэниг хаһааҕыттан сылгы иитиитинэн дьарыктанарый?

●●● Петяҥ аҕата сыспай сизлээҕи иитиигэ ураты дьовурдаах сылгыһыт эбит. Кини туйаҕын хатаран, ыал буолаппытын кытта, сылгы ииттэн барбыта. Мин оҕо эрдэхпиттэн ити боппуруостан тэйиччи этим. Сылгы иитиитин хайысхатыгар урбаанньыт быһыытынан 2019 сылтан регистрацияланан үлэлиир.

●●● Төһө сылгыны

■ Саҥа дьыл бырааһынньыгын дьиз кэргэнинэн көрсөллөр.

иитэҕит?

●●● Ааспыт сылга уопсайа 106 төбө сылгыны сыл таһаарбыта, онтон 72-тэ – биз, 2 ат уонна атытара – эдэрдэр. Быйыл төһөнү кыстатарбытын суоттанабыт.

●●● Аграрнай биисинэһи сайыннарыыга, тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар урбаанньыттары өйүүргэ араас судаарыстыбаннай бырагыраамалар үлэлиллэр. Олортон ханнык көмөнү туһан-ныгыт?

●●● Аҕабыт 2019 сыллаахха «Агростартап» гранын куонкуруһугар биисинэс-бырайагын көмүскээн, 2 мөлүһөн солк сууманы ылары ситиспитэ. Онно эбии бэйэттэн үп уган, техническэй базатын санардыбыта. Ол курдук, МТЗ-82 тыраахтар, от муньар, пресс-подборщик атыыласпыта. Онон хаһаайыстыбабыт сайдытыгар улахан көмөнү туһаннабыт.

2020 сылтан саҕалаан, сайын аайы окко мобилнай биригээдэ тэринэн, 300-чэкэ туонна оту оттуулар. Онон улууспутугар ыарахан кыстыктары этэнгэ туоруурга отунан хааччыыга үлэлэһэр. Итини тэнгэ 4-с сылын сүүһүнэн гектар сир талааһын, дулбатын ыраастаан элбэх үлэни ытта. Онон улуус дьаһалтата, тыа хаһаайыстыбатын салалтата уонна СӨ Тыа хаһаайыстыбатын министриэтибэтэ субсидия көрөн, үтүс үлэни чэпчэтэллэр. Ону таһынан икки сыллааһыта племенной убаканы атылаһыга куонкуруһу ааһан, субсидия көмөтүнэн 10 племенной убаны ылбыппыт.

Быйыл тыа хаһаайыстыбатын министриэтибэтэ тизхи-ныкэни атылаһыга куонкурус биллэрибэтэ. Онно кыайан, 50% субсидияга хапсан, Аллараа Бэстээхтэн сабыс-саҥа МТЗ-82 тыраахтары сүүрдэн аҕалбыппыт. Ити курдук пизмэрдэри өйүүр бырагыраамалар үлэлээн, тыа сирэ сайдарыгар, тупсарыгар улахан күүс-көмө, өйөбүл буолаллар. Түгэнинэн туһанан, олохтоох уонна үрдүкү салалтага махтал-

бытын тиэрдэбит.

●●● Иллэн кэмнигитигэр ту-гунаан сөбүлээн дьарык-танаҕыт?

●●● Иллэн кэммит суоһун кэриэтэ диэххэ сөп. Куруук үлэ үөһүгэр сылдыбыт, биир сиргэ хаһан да олоҕорбупут. Ол да буоллар, быыс булан дьиз кэргэнинэн киинэ тыйаатырыгар, Дьокуускайга зоопаркага сылдыарбытын сөбүлүүбүт. Былырын сайын бэйэбитигэр сын-налан биллэрэн, бизс оҕобутун илдэ массыынанан Владивосток куоракка күүлэйдээн кэл-биппит. Ыраах айаҥна кыра оҕолоох сылдыар сылаалаах, ол эрэри киһи элбэх саҕаны билэн-көрөн, олус сайдан кэлэр эбит.

Ону таһынан дьиз кэргэнинэн ат сүүрдүүтүн олус сэнээрэбит. Өрөспүүбүлүкэ күрэхтэһиһинэн көтүппэккэ көрө сатыбыт.

Аҕабыт иллэнсийдэһинэ, сааскы куска, күһүн улахан булка сөбүлээн сылдыар.

Оҕолорбун тус-туһунан сөбүлүүр дьарыктаахтар. Улахан кыыспыт Кристина университет уопастыбаннай олоҕор көхтөөхтүк кыттар. Былырын «Мисс Сэргэлээх» куонкуруска «Мисс Улыбка» үрдүк аатын сүкпүтэ.

Улахан уолбут Глеб гуманитарнай дисциплинэлэр олимпиадаларыгар, кыра уолбут Георгий өрөспүүбүлүкэтээҕи, улуустаағы тустуу күрэхтэһиһигэр ситиһилээхтик кытталлар, бириистээх миэстэҕэ тиксэллэр.

Кыргыттарбыт Виолетта, Надя - кылаас лидердэрэ, туйгун үөрэнээччилэрэ. Иккиэн олимпиадалар, научнай-чинчийэр кэмпириэнсийэлэр призердара буолаллар. Муннубут бүтэ Лира кыра бэйэтэ кэккэ ситиһилэрдээх. Ол курдук, уус-уран ааҕылар кыайыылааҕа буолар.

●●● Дьиз кэргэнинэн туох үтүө үгэстээххитий?

●●● Оҕолорбутун сахалыы сизгэ-туомга, төрүт үгэстэргэ үөрэтэн-такайан, дьиз кэргэнинэн күһүн мунхаҕа, идэһэ астааһыныгар илдэ сылдыабыт, Ньюкуолунга, Саар

Көстөкүүн күнүн уонна үрүт-тунах ыһаахха, алаады аста-нан, сыт таһааран бэлиэтиибит.

Ону таһынан үс сыллааһыта дьовус хотон туттан, быйыл сэттэ сүөһүнү кыстыкка киллэрдибит. Онон күн ахсын остуолбутугар үрүт ас мэлдьи ууруллар. Сүөһүлэрбитин бары көмөлөөн көрөбүт. Уолаттарбытын кыра эрдэхтэриттэн дьиз ис-тас үлэтигэр сыһыаран, тэнгэ илдэ сылдыан такайан, билигин эр киһи үлэтин кыайа-хото туталлар.

Сайын аайы алааспытыгар Чаллаҕа тахсан, хонон-өрөөн, самаан сайыммыт үтүөтүн билэн, айылҕалыын алтыһан, сынньанан, күүс-уох эбинэн кэлэччибит. Сайын чучунаахтан саҕалаан, сир аһын арааһын хомуйан хаһаанабыт. Оҕолорбут бары үчүгэй сир асчытара.

●●● Олохтоох дьаһалта үлэһиттэрэ нэһилиэк бары кыһалҕатын быһааран олоҕор түбүктээх үлэлээх дьон буолаҕыт. Онон улахан дьиз кэргэнигэр, оҕолорго болҕомто уураҕыт?

●●● Кырдыга да, нэһилиэк дьаһалтатын үлэтэ олус түбүктээх, элбэх билиини, сыраны, эппиэтинэһи уонна бириэмэни эрийэр. Үлэ элбээтэһинэ, сороҕор хойукка диэри, сороҕор өрөбүл да суох олоҕор үлэлээччибит. Ол быһыгар дьиз үлэтин үмүрүтэ сатаан түүннэри түбүгүрүүхпүн сөп. Ийэ киһи быһыытынан сарсыарда үлэбэр барыам иннинэ дьоммун аһатан, оҕолорум таҕастарын-саптарын бэрийэн, оскуолаҕа ытабын. Киһэтин кэргэммэр, оҕолорбор болҕомтобун ууран, күннээҕи сонуннарын, ситиһиһиһин кэпсэтибит.

●●● Хас ыал аайы кыаллыбат боппуруостар, күннээҕи кыһалҕалар баар буолааччылар. Ону кэргэнигэр хайдах быһаараҕыт?

●●● «Хаһан да кыһырсыбаппыт, барытын эйэ-дэмнээхтик быһаарабыт» диэтэхпинэ, сымыһалыырбар тийэбин. Сытыары сымнаас дьон буолбатахпытын иккиһэн да билинэбит. Ханна баҕар кыһалҕаны туоратыыга, кэпсэтэн, бэйэ-бэйэни истиһиэххэ наада. Кимизхэ туох хайдах, табылларынан онго сатыбыт. Күннээҕи бытархай боппуруостары үксүн оҕолорбунан бэйэм быһаарабыт. Аҕабыт үксүн сылгы көрдүү, от-мас тийэ, бултуу тыаҕа, алааска, үрэххэ сылдыар буолар.

●●● Кэргэнигэр хайдах сыаналыгыныт? Кыыс оҕо сылдыан, толкуйдаабыт ыра санаан идеалыгар сөп түбэһэр дуо?

●●● Кэргэним - үлэһит

киһи. Кини сэдэх сахалыы, мындыр толкуйдаах, урбаанньыт быһыытынан талааннаах, эргитэр-урбаттар сатабыллаах. Мин кыыс эрдэбинээҕи идеалыттан олох атын, тас көрүнгүнэн даҕаны, олоҕу көрүүтүнэн даҕаны.

●●● Оҕону патриотическай иитиигэ үтүс үлэ ыытыллар. Эһиги дьиз кэргэн патриот дьиз тылы хайдах өйдүүгүт?

●●● Патриотическай иити дьиз кэргэнтэн саҕаланар. Петяҥ Чечняга сулууспалаан, Бойобуой дьайыы бэтэрээнэ буолар. Хорсун быһыытын туоһулуур элбэх мэтээллээх. Онон кини - холобур буолар патриот.

Патриот дьиз, тус бэйэм санаабар, төрөбүт дойдутун таптыыр, ытыктыыр киһи. Оҕолорбутугар оннук өйдөбүлү ингэрэ сатыбыт. Ол иһин оҕолорбутугар кыра эрдэхтэриттэн «Эн дойдун - өбүгэлэриг сирдэрэ-уоттара уонна төрөбүт, олоҕор түөлбөн» дьиз өйдөбүлү ингэрэбит. Хатылыга Чалла дьиз кьэн да кьэн алаастаахпыт. Оҕолорум хос-хос-хос эһэлэриттэн Хоххоо кинээстэн хаалбыт алаас буолар. Биһиги дьиз кэргэммит патриоттуу санаата ити алаастан уһуктар. Алааспытын ытыктыбыт. Оҕолортон алаастарыгар куруук махталлаах уонна тапталлаах сыһыаны ирдибит.

●●● Саргылана Прокопьевна, түмүккэ тугу этиэн этэй?

●●● Билинги дойдуга буола турар түһүүлээх-тахсыылаах кэмгэ биир дойдулаахтарбытыгар кытаанах санааны, туйгун доруобуйаны баҕарабыт. Доруобуйа баар буоллаһына үлэ күөстүү оргуйар, ситиһи кэлэр, оҕо-аймах үөрэ-көтө сылдыар, дьиз кэргэн уйгулаах дьоллоох олоҕо саҕыллар.

Ону таһынан, билинги балысхан сайдыылаах үйэҕэ атах тэпсэн олоҕор иһирэхтик кэпсэти аһыаата. Оннооҕор биир дьиз иһигэр кэпсэп-пэт турукка сылдыаллар. Онон чугас дьонгутунуун элбэхтик кэпсэтин. Бу сиргэ киһи барыта дьоллоох буолан кэлэр. Онон бу баар суос-соҕотох олохпутун төһө кыалларынан интэриһинэйдик, дьоллоохтук олоҕо сатыаһын. Бэйэ-бэйэни харыстаһын, ытыктаһын.

●●● Саргылана Прокопьевна, кэпсэниг иһин махтанабын. Эйигин кытта кэпсэтэн, киһи хайдах эрэ элбэҕи ситиһиэн, туох эрэ саҕаны билиэн-көрүүн баҕарар санаата күүһүрээҕэ дьылы. Тус бэйэҕэр уонна дьиз кэргэнигэр дьолу, ситиһиһиһи, саҕаттан саҥа чыпчааллары баҕарабын.

Унгаттан иккис Прокопий Соловьев, ААПТАР ТҮКЭРИИТЭ.

Бойбуой доџоттор көрүстүлэр

Бастакы Чечнятаады хампааннья 30 сылын көрсө.

СЭМЭН ЖЕНДРИНСКЭЙ

**Сахарбыт болоорхой өнгөөх
лиис кумаадыга уонна тэтэрээт
лиинигэр суруллубут 4 сурук –
тыйыс кэм тыыннаах туоһута,
өлбөт-сүппэт өйдөбүннүк.
Бу 18-таах рядовой саллаат 30
сүл анараа өттүгэр дьонулар
сүрүйбүт суруктара.**

1994 съл, ахсыннынга ыара-
хан орудилар Грознай куора-
ты ытыалыыллар. Итинник ыар
кэмнэ Амма улуһуттан Чакыр
уола Прокопий Соловьев күн
күбэй ийэтигэр Аграфена Проко-
пьевнаҕа ыыппыт ытыс саҕа суру-
гар манник тыллар суруллубут-
тар: "...Грознай куоракка баарбын,
сылдыбы үчүгэй. Миигин кытары
Чурапчы уолаттара бааллар... Кы-
таатын, үчүгэйдик олорун..."

Ити удаһыннаах сýлларга эдэркээн, инникиг эрэллээ Чурапчы ыччаттарын Александр Саввины, Мирон Игнатьевы, Иннокентий Варламовы, Геннадий Местниковы, Петр Абрамовы о.д.а. муусука добуһуолунан "Бырааба томторуттан" аармыйага атаарбыттара. Ол миитингэ элбэх киһи кинилэргэ анаан алгыс тылларын тизэрдибиттэрэ. Очотообуга оскуоланы бүтэрби эдэркээн уолаттар хантан билиэхтэрэ баарай, туох кинилэри иннилэригэр күүтэрин, дьылбалара ханна-ханна тизэрдэрин, кимниин-хаһан көрүһүннэрэрин?..

Ол сағана, билингви кур-
дук суотабай төлөпүн, интэ-
риниэт суоҕа. Ол да буоллар,
үс бойобуой доҕордуулар
Саввин, Игнатьев, Варламов
бэйэ-бэйэлэрин кытары сүтэр-

сибэтэхтэрэ. Кинилэри дьылжа
букатыннаахты сибээстээ-
битэ, арахсыспат атас-табаарыс
онгортообута. Уолаттар сулуус-
паларын кэмигэр ыаллыы сытар
Амма улуунун Чакыры нэһилиэгит-
тен сылдьар Прокопий Соловье-
вы кытары ыкса добордоспуттара.

Бу күннэргэ бойбобуй дьайыы бэтэрээннэрэ Мирон Михайлович Игнатьев, Александр Романович Саввин, Иннокентий Иннокентьевич Варламов, Василий Владимирович Монастырев улаханньык долгуйан, эрдэттэн онгостон, күн бүгүн дойдутугар бэрт таһаарыылаахтык үлэлии-хамсыы сылдьар аармыйатаагы табаарыстарыгар Прошкаба, Чечнятаагы хампаанна сабаламмыта 30 сылын иитинэн тийиэн көрсөн, сэхэргэхэн кэллилэр.

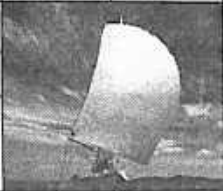
Прокопий Егорович, табаарыстарын Аммаба, ийтэ оло-
рор дьэитигэр бэйэтин улахан
дьэз кэргэнин кытары үөз-көтө
көрүстэ. Маннык көрсүһүүлэр
хаһан бағарар, тылынан кыйан
тиэрдиллибэт ураты долгутуу-
лаах буолаллар. Бойобуой доҕор-
дуулар күлүм түгэнгэ, оччотообу
мэник эдэр саастарыгар эргил-
либиттийи, харахтара чабылыһан
ылаллар.

Улахан, сырдык, киэн-куон-
дыэбэ киирэн, күннээби олохтон
сабалаан, ол кэминээби ыара-
хан сыллары санаан ыллылар.
Прокопий бэйэтэ да билбэтинэн,
ийэтэ Аграфена Прокопьева-
на өр кэмгэ ууруна сылдыбыт
тапталлаах уолун суруктарын
таһааран көрдөрдө, аахтарда.
Биһиги өрөспүүбүлүкэ бөйбөүдү
холбоһугун, улуусун бэтэрээн-
нэрин түмсүүтүн аатыттан Агра-

Бойо-
буой
дэайы
кытты-
лаах-
тарын
кытта./

➔ Сынныаланга

Төрөөрү сылдыр сүөһү, кыыл		→		↘		↘		↘	
↓			Улахан ... – хайа да, нэһилиэк да аата		Таҥас		...	кыһыл	
	Кутуйах	→		Алгыс ... көтөбөр	→				
	Мээнэ саҥа, дойбох (кэпс.)		...	түстүлөр	→				
			Николай Лугинов төрөөбүт нэһилиэгэ	→					
Улуус	Сирэй кытарар, аат хараарар				Кутта- нан ... көппүт	↘	Тыгын улахан кыһа, удабан	↓	Уруулуу омук куората
↓									
...	...		Хаан аймах буолба- тах	↓					
дьыала – саарбах (кэпс.)		...	естөөх	→		Аккас- таа	→		
					Сыа	↘			
...		...	Ыччат- тарга куонку- рус ... эдэр саас"	→	Кыра айы кыйыт- тыбат		...бах курдук	↓	
сыдьаан		быччары							
		↓							
Икки ...									Билигин
				"Дорбооно кылгаһын курдук, оо, кылгаһын ..." Сайа		Түөрт атахтаах добор	→		
	Алгыс түмүк тыла				Сирэй көп эттээх өттө	↓	...һыт (түү- лээхчит)		
	Онох көрүңэ	→							

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТАДЙ сахалыы сканворд 9» ылылынна. Хаһыат 43 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппизттэрэ. **Туруору:** буос, дом, балыыҥка, чаабый, ыы, Чыыстай, кылын, дыол, хаатыҥка, холку, лабах, инг, аалай, Тьяһааны, Астана, тьяһыт. **Сытыары:** Чысхаан, чыс, аалы, аттар, саат, Тьяйа, Абыл, кута, баарыс, кыр, бат, тымыр, хаһа, ангыы, Ыллаа, Кындыкан, ыт, халааҥка»

фена Прокопьевнаба "Мать защитника Отечества" түүсэ анньыллар мэтээли уонна сибээки дьөрбөтүн, оттон Прокопий Егоровичка, Чурапчы уонна Таатта байыаннай хамыһара Анатолий Егоров илии баттааһыннаах "За службу на Кавказе" мэтээли үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттардыбыт. Чурапчы улуунун бойбуой дьайыс бэтэрээннэрэ үйэтитиигэ туһулуур үлэлэриггэн, улуус уопастыбаннай үлэтигэр кылтыаларын туһунан кыл-

гастык сырдаттыбыт.
"Бүгүн бойобуой добо́тто-
рум кэлэ сылдыбытарыттан
наһаа үөрдүбүт, дьыз кэргэним
улаханлык долгуйда. Бу чахчы
Мирон, Киэсэ, Сааска мин эт-
саастыы, ууну-уоту оротунан
ааспыт истинг добо́тторум, са-
наан аастахха, элбэх буоллаҕа,
өссө даҕаны сибээстэһэ туру-
охпуг", - диэн Прокопий Соло-
вьев эттэ уонна кэтит, чэрдий-
бит иилиитин утары уунна.
Киэһэ Амматтан төттөрү
айанныырбытыгар, уолаттар

чочумча сангата суох олоро түспүттэриттэн сэрэйдэххэ, эдэр саастарын оччотообу кэмнэрин, армияҕа сулууслаабыт, бойобуой дьайыыга кыттыбыт сылларын, уустук, мүчүргэнэнэх сырыыларын эргитэ санаан ылбытара өтө көстөрө. Өр сылларга көрсүбэтэх бойобуой доҕордорун кытта ирэ-хоро кэпсэтэн, урукуну-хойуккуну санаһан, эдэр саастарын кэрчик кэмнэрэ киинэ лиэнтэтинии субуллан аастаҕа...

Прокуратура извещает

Прокуратура Чурапчинского района предупреждает об участившихся случаях хищения денежных средств с банковских карт

Злоумышленники используют кампанию по сдаче налоговых деклараций

Схема построена на кампании по сдаче налоговых деклараций и представляет угрозу для большого числа людей и индивидуальных предпринимателей. Злоумышленники направляют на электронную почту письма, в которых выдают себя за сотрудников налоговой службы, с требованием представить декларацию по специальной ссылке. При переходе по ссылке потенциальную жертву просят ввести личные данные и реквизиты банковской карты (ее номер, имя и фамилию владельца карты, трехзначный код на оборотной стороне) якобы для идентификации налогоплательщика. На самом деле с помощью мошеннического ресурса злоумышленники собирают данные банковской карты для хищения денег у человека, а полученные персональные данные могут использовать для новых случаев обмана жертвы.

Что предпринять?

Будьте бдительны и не реагируйте на такие письма: не переходите по ссылкам в сообщении и не предоставляйте личную и

финансовую информацию. Налоговые органы не рассылают электронные сообщения о задолженности с предложением оплатить ее онлайн. Что касается кампании, которая проходит с 1 января по 2 мая 2024 года, то гражданам нужно самостоятельно подать в налоговый орган декларацию о доходах за прошлый год. Речь идет о доходах в том числе от продажи имущества (квартир и домов, земельных участков, транспортного средства), акций, сдачи в аренду имущества и других. Узнать о неуплаченных налогах, а также способах их оплаты можно с помощью сервиса «Личный кабинет налогоплательщика».

Банк России

Мошенники обманывают людей с помощью дипфейков

В России злоумышленники для хищения денег стали чаще использовать новый инструмент обмана — дипфейк-технологии. С помощью нейросети мошенники создают реалистичное видеоизображение человека. Затем сгенерированный образ рассылают его друзьям или

родным через мессенджеры или социальные сети. В коротком фальшивом видеоролике виртуальный герой, голос которого иногда сложно отличить от голоса прототипа, рассказывает якобы о своей проблеме (болезнь, ДТП, увольнение) и просит перевести деньги на определенный счет. В некоторых случаях мошенники создают дипфейки работодателей, сотрудников государственных органов, известных личностей из той сферы деятельности, в которой трудится их потенциальная жертва.

Чтобы создать цифровую копию конкретного человека, злоумышленники используют фото и видео, а также запись голоса, полученные в основном в результате взлома его аккаунта в социальных сетях или мессенджерах.

Что предпринять?

Проявляйте осторожность при получении от своего знакомого голосового или видеосообщения с просьбой о финансовой помощи — его аккаунт могли взломать злоумышленники. Иногда для рассылки таких сообщений мошенники создают поддельные страницы с именем и фото человека. Не спешите переводить деньги!

Обязательно сначала позвоните тому, от чьего имени поступило сообщение, и перепроверьте информацию. Распознать дипфейк можно по неестественной монотонной речи собеседника, дефектам звука и видео, несвойственной мимике. Если возможности позвонить и убедиться, что человеку действительно нужна помощь, нет, задайте в сообщении личный вопрос, ответ на который знает только ваш знакомый.

Банк России

Мошенники предлагают пересчитать пенсию из-за неучтенного стажа работы

Злоумышленники звонят пожилым людям и представляют себя работниками Социального фонда России (СФР). Они сообщают, что размер текущей пенсии можно существенно увеличить, так как будто бы обнаружен неучтенный трудовой стаж. Тех, кто поверил аферистам, приглашают якобы на консультацию в Многофункциональный центр или отделение СФР для решения вопроса. Причем мошенники называют настоящие адреса центров или

отделений, которые находятся в городе, где живет потенциальная жертва. Это усыпляет бдительность человека.

По сценарию злоумышленников, для записи на прием человек должен предоставить данные паспорта, СНИЛС, ИНН и назвать код из СМС-сообщения. На деле перечисленные документы и числовой код из сообщения нужны мошенникам для получения доступа к учетной записи человека на портале Госуслуги. Заполучив доступ к ней, они могут беспрепятственно оформить на жертву кредиты или займы.

Что предпринять?

При поступлении такого телефонного звонка прервите разговор. Настоящие сотрудники государственных служб, в том числе Социального фонда России, не звонят с подобными вопросами. По любым социальным вопросам нужно самостоятельно позвонить в единый контактный центр СФР по телефону 8-800-10-000-01 либо обратиться в ближайшее отделение фонда. Никому и никогда не сообщайте личные данные, реквизиты карт, СМС-код, а также логины и пароли от своих аккаунтов.

Банк России

Афиша

Скидки и льготы на посещение киносеансов кинотеатра «Айыллаан»

Вторник - Многодетным семьям (Льготы предоставляются на членов только одной семьи) 50% от стоимости билета.

Среда - Пенсионеры, инвалиды 1,2 группы 50% от стоимости билета.

На все дни кроме четверга
Ветераны ВОВ, дети инвалиды 100% от стоимости билета.

Пятница - Ветераны боевых действий, дети сироты (круглые сироты) 50% от стоимости билета.

Без ограничения - дети до 5 (пяти) лет включительно 100% от стоимости билета.

В день рождения - Именинникам (при предъявлении документа) 3 дня до и 3 дня после 100% от стоимости.

БИЛЛЕРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

В связи с утерей аттестата № 156 4947558 об окончании Сыланской средней школы им Г.П. Башарина, выданный в 2006 году на имя Джулустана Николаевича Беляева, считать недействительным.

КУТУРБАН

Тапталлаах кэргэним, азам, энэбит
ОРДАХОВ Геннадий Спартакович
бу дьыл, сэтгннн 8 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытын билэр дьонугар диригинник курутуйан туран иһитиннэрэбит.
Кэргэнэ, уола, кийинтэ, сизэннэрэ.

Тапталлаах күтөөлүт
ОРДАХОВ Геннадий Спартакович
уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, балтыбытыгар, эдьийибитигэр Аннаба, бырааппытыгар Толяба, кийиипитигэр Оляба, бырааттарыгар Анатолийга, Валераба диригин кутурбаммытын тиэрдэбит.
Чурапчыттан, Дьокуускайтан бары аймахтара.

Чурапчыттан төрүттээх Ытык Күөл олохтооһо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ
ЛЫТКИНА Дария Иосифовна
ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, аймахтарыгар, чугас дьонугар диригин кутурбаммытын тиэрдэбит.
Дьүүгэлэрин оҕолоро Павловтар, Посельскийдар, Тимофеевтар, Коркиннар.

Күндү тапталлаах ийэбит, эбэбит, хос эбэбит, Одьулуун нэһилиэгин олохтооһо, үлэ, доруобуйа харыстабылын бэтэрээнэ, норуот маастара
ТОСКИНА Мария Петровна
бу дьыл, сэтгннн 12 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытын билэр дьонугар диригинник курутуйан туран иһитиннэрэбит.
Оҕолоро, сизэннэрэ, хос сизэннэрэ.

Мира Петровна Павлова аатыгар 2005с. Мындабаайы орто оскуолатын бүтэрбитин туоһулуур аттестат сүппүтүнэн, дынгэ суобунан аабыллар.

Одьулуун нэһилиэгин олохтооһо, Чурапчы улууһун иискэ норуот маастара, үлэ уонна доруобуйа харыстабылын бэтэрээнэ, тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ, хос эбэлэрэ, ытык кырдыабыһыт
ТОСКИНА Мария Петровна
89 сааһыгар уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыыһыгар Лариса Егоровна, уолугар Павел Егоровичка, кинилэр дьиз кэргэттэригэр, бары аймахтарыгар, чугас дьонугар диригин кутурбаммытын тиэрдэбит.
Одьулуун нэһилиэгин дьаһалтата, бэтэрээннэрин Сэбиэтэ.

Тапталлаах күндү ийэтэ
ТОСКИНА Мария Петровна
уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, ытыктыыр кэлиэгэбитигэр Лариса Егоровна Боякиноваба, кини дьиз кэргэнигэр диригин кутурбаммытын тиэрдэбит.
Дьиз кэргэннэ элбэх өгөнү онгорор киин кэлэктиибэ.

Биир дойдулаахпыт, патриот ыччаппыт, Одьулуун нэһилиэгин олохтооһо
СЫСОЛЯТИН Виталий Алексеевич
Украинаба байыаннай дьайыыга баба өттүнэн кыттан, Аҕа дойдутун иннигэр ытык иэһин төлүү сылдьан олохтон туораабытынан, ийэтигэр Мария Николаевнаба, аҕатыгар Алексей Николаевичка, эдьийигэр Розалияба, убайыгар Алексейга, кинилэр дьиз кэргэннэригэр, бары аймахтарыгар, чугас дьонугар диригин кутурбаммытын тиэрдэбит.
Одьулуун нэһилиэгин дьаһалтата.

"САНА ОЛОХ"
хаһыатКылабынай
эрактор
ГОРХОВА
Людмила
Владимировна

Эрэдэктөр: СӨ Ырабылталыстыбага, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Сударыстыбаннай автономнай эрэдэктэ.
Таһаарааччы: СӨ "Сахабэчээт" ТАУ
Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 киб. тел/факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabecheat@mail.ru. Российскай Федерация Россияна дьотор СӨ салааларыгар 2020 с. бос ыйын 3 күнүгэр ретрастиравляамыт нүмөрү — ПИ №ТУ14-00559.

Эрэдэктэри аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.П.Пинигина, 26 а. Телопүүнэрбит: эрэдэктэр — 41-332, отделлар — 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар сурулар этиилэр санаа редакция позициятыгар мэлдьин сеп түбүтэр буолбалах. Сурука ыйыллар чеччылар кырдыабыһыгар этиилэни ааптар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээкэ сакаас № 44 (11972). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 1050. Хаһыат сыаната 24 солк. Хаһыат нэһилээбэ биирдэ: бээтинсэбэ тахсар.

Хаһыат 14.11.2024 с. бэчээкэ бэрилиннэ, 15.11.2024 с. табыста. Дьокуускай к., Виллойскай переулок, 20 №-дэх дьыттигэр, "Ю.А. Гагарин аатынан Дьокуускайлаабы өрөспүүбүлүкэтээби типография" АУо бэчээттэннэ.

@SANAOLOH